

Μαρτυρία

Ὁ μὲν γὰρ κάλος, ὅσον ἴδην πέλεται <κάλος>
ὁ δὲ κᾶγαθος αὐτίκα καὶ κάλος ἔσσεται

Σαπφώ (ἀπ. 50 LP)

Δέν εἶναι οὔτε ἀπλό οὔτε εὐκόλο νά ὀρίσω τή σχέση μου μέ τὸ Λευτέρη καί τή Λιλή· ἀνάγεται καί ἀναφέρεται σέ πάμπολλα ἐπίπεδα, χρόνου καί χώρου, πού καθόρισαν καί ὀριοθέτησαν ὅλες τίς φάσεις τῆς ζωῆς μου, ἀπό τὰ παιδικά μου χρόνια ὡς τώρα. Καί σήμερα ἀκόμη, ὅπου ἡ φυσική τους παρουσία δέν βιώνεται πιά, ἀπλῶς νοιώθεται, ἡ σχέση αὐτή ἐξακολουθεῖ νά ὑφίσταται καί νά λειτουργεῖ ὄχι μόνο στό χῶρο τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος ἀλλά στήν καθημερινή βιωματική μου πραγματικότητα.

Γνώρισα τὸ Λευτέρη τὸ 1956, ὅταν μιά ἐπιλογημένη συγκυρία μᾶς ἔκανε γείτονες ἀντικρουστοὺς στόν ἕκτο ὄροφο μιάς νέας πολυκατοικίας στή λεωφόρο Κηφισιάς. Ἡ ἀρχική ἐπαγγελματική-συναδέλφεια γνωριμία μέ τόν πατέρα μου ἐξεκίχθηκε σχεδόν ἀμέσως σέ ἀδελφική-οἰκογενειακή σχέση, σέ βαθμό ὥστε νά ἐπισφραγιστεῖ καί τυπικά μέ διάφορες ἀφορμές καί εὐκαιρίες.

Ὅλα μου τὰ παιδικά καί ἐφηβικά χρόνια πέρασαν ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δυὸ διαμερίσματα, καί τὰ δυὸ προσωπικοί μου χῶροι, ὅπου ἐναλλασσόταν ὁ ρόλος καί ἡ ἰδιότητά μου. Στό Λευτέρη καί στή Λιλή, βαθμιαία ἀλλά σταθερά, δόθηκε ὁ ρόλος τῶν γονέων· ἄλλοτε συμπληρωματικῶν, ἄλλοτε ἀναπληρωματικῶν - ἀνάλογα μέ τίς φάσεις καί τίς περιστάσεις. Οἱ μαρτυρίες - εἰκόνες, φωτογραφίες, γράμματα ἢ ἀπλῶς μνημες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλύπτουν κάθε πτυχή, κάθε ἔκφανση τῆς ζωῆς, εἴτε ὡς οἰκογενειακή συνολική πραγματικότητα εἴτε ὡς προσωπική ἐμπειρία.

***

Τὰ ὅσα χαρακτήρισαν καί σηματοδότησαν τήν ἐπιστημονική ἀκαδημαϊκή παρουσία τοῦ Λευτέρη στά ἑλληνικά πνευματικά δρώμενα δέν εἶναι σέ μένα νά τὰ ἀναφέρω ἢ νά τὰ περιγράψω. Ὁ ρόλος αὐτὸς ἀνήκει δικαιοματικά στοὺς συνεργάτες, στοὺς συναδέλφους, στοὺς ὁμολόγους του πού μοιράστηκαν μαζί του τίς ἐμπειρίες του: ὁ χῶρος τῆς ἐκπαίδευσης· τὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν, ὅπου ὡς καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας στήν πρώτη φάση, ὡς μέλος τοῦ Διοικητικοῦ του Συμβουλίου ἀργότερα ἔχει νά ἐπιδείξει ἕνα ἔργο ζωῆς, πλούσιο καί πρωτότυπο· ὁ χῶρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὅπου τὸ ὄνομά του συνδέεται μέ μιά

σειρά από πρωτοβουλίες και καινοτομίες σεμνές, άθόρυβες και αποτελεσματικές· ο χώρος της έρευνας και της επιστήμης, όπου συνέβαλε ουσιαστικά, πάντοτε διακριτικά και χωρίς καμιά προσωπική φιλοδοξία και ιδιοτέλεια.

Στή δική μου έμβέλεια ανήκει κατ' αρχήν ή προσωπική - ιδιωτική σφαίρα, πού ουσιαστικά δέν διαχωρίζεται βέβαια από οποιαδήποτε άλλη έκφραση ή εκδήλωση ζωής, αλλά πού δημιουργεί και αναπτύσσει τήν οικειότητα πού επιτρέπει μιá διαφορετική ανάγνωση χαρακτήρων και συμπεριφορών.

Ό,τι κατ' έξοχήν χαρακτήρισε τó Λευτέρη σέ όλη του τήν πορεία ήταν μιá βαθειά πανθομολογούμενη εϋγένεια, πού μπορεί νά αναλυθεί σέ καλοσύνη, κατανόηση, τρυφερότητα, σεβασμό, αγάπη. Από τó Ρέθυμνο, τή γενέτειρά του, έφερε τήν κληρονομιά τής άπλοχεριάς και τής γενναιοδωρίας· από τήν Όξφόρδη, κοιτίδα τών σπουδών και τών βασικών του επιλογών, τή σοβαρότητα και τó σεβασμό στό αντικείμενό του, τó επιστημονικό ήθος.

Όλα αυτά τά έζησα από πολύ νωρίς ως προσωπικά βιώματα, τόσο συνεχή και αδιάλλειπτα ώστε νά φαίνονται προφανή και αυτονόητα - αλλά και ταυτόχρονα νά μου δημιουργούν ένα πρότυπο ζωής και συμπεριφοράς, στό όποιο είχα, άπολύτως συνειδητά, τó επίσημο προνόμιο νά συμμετέχω. Στήν αδιάσπαστη και πλήρη ένότητα πού ήταν στίς ημερές μου ό Λευτέρης και ή Λιλή, ως άντρογόνο, σύντροφοι και συνασπισμένοι, ή δική μου παρουσία άντανακλούσε προφανώς τήν άνεπλήρωτη ανάγκη τής ανέναντίας, τήν ταυτότητα και τή μητρότητα τήν όποία έχω θεληματικά τούς παιδιός.

Δέ θά μπορούσε νά είναι και άλλως. Ο Λευτέρης είχε τó χάρισμα νά έμπνέει μιá τυφλή έμπιστοσύνη, τόσο ήνάγκαία στά δύσκολα χρόνια τής έφηβείας Όχι μόνο για ό,τι και όσα μπορούσα νά του έκμυστηρεύομαι, όχι μόνο για τήν έχεμύθεια και τή διακριτικότητα του. Πάνω απ' όλα γιατί ήξερε νά μου διαλύει τήν αίσθηση τής μοναξιάς, νά μου γεμίζει τó κενό με τόση αγάπη, τόση ζεστασιά, ώστε νά μου δημιουργεί αυτόματα, συνειρμικά σχεδόν, άπαντοχή, έλπίδα, βεβαιότητα. Έζησα δίπλα στό Λευτέρη πολύ δύσκολες ώρες και στή δική του και στή δική μου ζωή. Σειρά από προβλήματα, από άπογοητεύσεις, από διαψεύσεις: στήν περίπτωσή μου μιá επώδυνη έφηβεία· στήν περίπτωσή του ή λίγο-πολύ συνήθης μικρόψυχη στάση τών ανθρώπων άπέναντι στόν καλύτερό τους - άλλοτε páλι ή έκμετάλλευση τής άξιοπρέπειας πού έκλαμβάνεται και έρμηνεύεται ως άδυναμία. Δέ θυμάμαι όμως ποτέ τó Λευτέρη νά αναφέρεται όνομαστικά σέ πρόσωπα του επαγγελματικού ή προσωπικού του περιβάλλοντος πού του είχάν δημιουργήσει συγκεκριμένες δυσκολίες ή και άδιέξοδα. Τά περιθώρια τής ύπομονής του έμοιαζαν άνεξάντλητα. Στίς σπάνιες φορές όπου τά γεγονότα ξεπερνούσαν τόν αυτοέλεγχό του, έμοιαζε νά μη συγχωρεί στόν έαυτό του ούτε καν μιá σύντομη στιγμή άδυναμίας.

Όλα τά χρόνια πού είχα κοντά μου τó Λευτέρη έννοιωθα καθαρά τήν άκτινοβολία τής προσωπικότητάς του στόν περίγυρό του. Η στενή του σχέση μα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ο Λευτέρης, η Λιλί και η Μάρω Προβελάκη, Αθήνα 1977.

ζί μου μου έδινε όχι μόνο ένα ιδιαίτερα σημαντικό συναισθηματικό προβάδισμα, αλλά και ένα είδος άθελης αλλά ευχάριστης υπεροχής έναντι σέ όσους τον περιτριγύριζαν, μαθητές, φίλους ή συνεργάτες. Η αναγνώριση, ή εκτίμηση, ή σεβασμός στο πρόσωπό του δεν ήταν ποτέ απόρροια μιās έντυπωσιακής εμφάνισης, αλλά ένα βαθμιαίο λειτουργικό συναίσθημα που έρχόνταν ως έπιστέγασμα μιās σταθερής πορείας, με κύριο γνώρισμα τήν έμμονη και τή συνέπεια στο στόχο, τήν έντιμότητα και τήν αποτελεσματικότητα στή μέθοδο.

Τέτοια ήταν ή σχέση που καλλιεργούσε ο Λευτέρης με τους μαθητές του στο Κολλέγιο και αργότερα με τους νεότερους συνεργάτες του στην Άκαδημία: σχέση στοργής και ευθύνης. Τέτοια ήταν και ή σχέση του με τά μέλη τής οικογένειάς του. Τέτοια ήταν και ή σχέση του μαζί μου, μέσα από μιá μακρά καθημερινή μαθητεία και, αργότερα, μέσα από τήν οικογενειακή-συγγενική μας εξέλιξη. Τέτοια έγινε, όσο πρόφθασε, και ή σχέση του με τήν καινούργια γενιά στην οικογένειά μας: γενιά που έξασφάλιζε τήν τόσο πολύτιμη γι' αυτόν συνέχεια, όχι μόνο ενός ονόματος αλλά και των επιλογών που του μετρούσαν.

Ο πατέρας μου και ο Λευτέρης ήταν με διαφορά ενός χρόνου, από τήν ίδια σχεδόν αίτια, σε ανάλογη ηλικία, από παρόμοιες συνθήκες. Μαζί τους έφυγε ένα ολόκληρο κομμάτι της ηλικίας μου, τά χρόνια τής έφηβείας ή, αλλιώς, τά χρόνια τής άθωότητάς. Δεν προσπάθησα ποτέ μου να ξεχωρίσω τά συναισθηματικά-συγγενικά όσα με τά όποια με φόρτισαν και με πλούτισαν οί δύο μου πατέρες. Τό ζείν και τό εζείν άπεροούσε και τους δύο: και οί δυό ήταν γονεϊς και δάσκαλοι - και οί δυό μου υπαγορεύσαν όσα είμαι και μου διέθεσαν όσα έχω.

Με τό Λευτέρη από τήν αρχή άνοιξα μιá μεγάλη κουβέντα που κράτησε ως τόν Ιούλιο του 1991. Με τή μαμά-Λιλή χωρίσαμε πριν από δυό χρόνια, όταν αποφάσισε όριστικά τό μεγάλο ταξίδι προς τό Λευτέρη. Παραμερίζοντας τό βαθύ πόνο ενός τέτοιου άκρωτηριασμού, μου μένει ένα αίσθημα γαλήνης και άπαντοχής: κάπου άλλου είναι και πάλι μαζί: κάπου τόσο μακριά, ώστε να μη τους φθάνει "πίκρα, οδύνη ή στεναγμός": κάπου τόσο κοντά, ώστε να μένει ή παρουσία τους αίσθητή, προσιτή και παντοτινή, ώστε να μπορώ να τους κουβαλώ μέσ' στην ψυχή μου.

***

Στό αφιέρωμα στή μνήμη του Λευτέρη, ή δική μου μαρτυρία περιορίζεται σε μιάν οδυνηρή, συναισθηματική αναπόληση. Μέσα από αυτήν έρχεται μπροστά μου φωτεινός και άκατάλυτος ο Λευτέρης Πρεβελάκης: ο άρχοντας, ο αγαπημένος μου.

Παρίσι, 20 Ιουνίου 1998

Μάρω Γ. Πρεβελάκη

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ